

A GLOBÁLIS KLÍMAVÁLTOZÁS ÉS A GYERMEKVÁLLALÁS ÖSSZEFONÓDÁSA A SZOCIÁLISREPREZENTÁCIÓ-ELMÉLET KERETÉBEN¹

DÉZMA Lilla

PTE BTK Pszichológia Doktori Iskola

PTE BTK Pszichológia Intézet

dezma.lilla@pte.hu

BIGAZZI Sára, PhD

PTE BTK Pszichológia Intézet

ÖSSZEFOGLALÓ

Háttér és célkitűzések: A globális klímaváltozás szociális reprezentációját (Moscovici, 1961/1976) olyan mozgalmak befolyásolják (Castro és mtsai, 2017), mint a kutatás tárgyát képező *Conceivable Future*. A *Conceivable Future* egy alulról szerveződő, egyesült államokbeli csoportosulás, amelynek tagjai a klímaváltozás következményeinek ismeretében a gyermektelenséget fontolgatják. A kutatás célja, hogy a tagok által tett nyilatkozatokból feltárja az általuk osztott szociális reprezentációs mezőt, a gondolkodásukra jellemző jelentéstartalmakat.

Módszer: A 76 tag ($M_{\text{életkor}} = 33,3$; $SD = 10,2$ év) által tett nyilatkozatok tematikus elemzésére került sor. A szerző által kialakított kódrendszer mentén két, független kódoló értékelt azokat. Ez után a szövegeket az *IRaMuTeQ* (Ratinaud, 2009) nevű tartalomelemző programmal is elemeztük.

Eredmények: Egy még nem teljesen konszenzuális, de strukturált reprezentáció bontakozott ki, amelyben négy főbb területen a gyermekvállalás, a klímaváltozás, a jövő és a cselekvés lehetőségei körvonalazódtak.

Következtetések: A nyilatkozatokban erős ellentmondásosság érzékelhető. A döntéseket, a cselekvéseket és ezek kimeneteit a nyilatkozók környezetében felkínált azonosulási lehetőségek határozhatják meg. Ez eredményezhet olyan szélsőségesnek tűnő viselkedéseket, amelyeket e közösség tagjai helyénvalónak és követendőnek gondolnak.

Kulcsszavak: globális klímaváltozás, gyermekvállalás, szociális reprezentáció, tematikus elemzés

¹ A kutatást a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Hivatal K 119793 (A társas identitás hatása a csoportközi előítéletekre és a kollektív cselekvésre) nyilvántartási számú pályázata támogatta.

BEVEZETŐ

„Az kérdeztük, van-e jogunk életet teremteni egy olyan világba, amely erőszakkal és veszteségekkel teli, egy olyan világba, amely változik, és a hónapok és évek előrehaladtával folyamatosan változni is fog. Az kérdeztük, mit jelent egy olyan ember születése, aki csak annak az emlékét ismeri, ami egykor a szépség volt, a veszteség örökségét. Adhatnánk-e még egy száját a már táplálékért versengő milliárdokhoz, még akkor is, ha szeretnénk, ápolnánk és imádnánk azt, akié?” (Ash, 35, USA²)

A globális klímaváltozás napjaink legösszetettebb, legsürgősebben megoldásra váró problémája (Clayton és mtsai, 2014; IPCC, 2014; Reser és mtsai, 2011). A hozzá köthető negatív jelenségek csökkentésének érdekében nemzeteken átívelő, erős tudományos konszenzuson nyugvó (Cook és mtsai, 2013) intézkedések születtek, amelyek környezetvédelmi mozgalmak segítségével kerülhetnek a köztudatba, és alakíthatják azt. Ezen mozgalmak formálják a klímaváltozásról alkotott tudást a tudományos adatok értelmezésén, értékelésén és ezeknek megfelelő cselekvéseken keresztül (Castro és mtsai, 2017; Reser és mtsai, 2011), valamint visszajelzőként is szolgálhatnak az intézkedések sikerességét illetően.

A jelen kutatás fókuszában a *Conceivable Future* nevű, alulról szerveződő, egyesült államokbeli csoportosulás áll, amelynek tagjai azt fontolgatják vagy éppen már véglegesen eldöntötték, hogy a globális klímaváltozás veszélyei (IPCC, 2014) miatt nem vállalnak gyermeket. Az itt bemutatott kuta-

tás az általuk közzétett nyilatkozatokon alapszik, amelyek elemzése kvalitatív stratégiával történt, a bennük kibontakozó szociális reprezentáció (Moscovici, 1961/1976) exploratív feltárására koncentrálna. A cél egy olyan kibontakozóban lévő ideológiai kezdeményezés bemutatása, amely az eddigi megoldási javaslatokhoz képest radikálisnak mondható individuális stratégiát fontolgat, az egyéni döntéshozás és cselekvés mentén körvonalazza a változáshoz való hozzájárulást. A nyilatkozatok angol nyelven érhetőek el, az elemzéshez sem fordítottuk le őket. Az alábbi cikkben is eredeti nyelven szerepelnek a szavak és a szemelvények.

Globális klímaváltozás a szociálpszichológia perspektívájából

A *globális klímaváltozás* a bioszféra, a geoszféra és az atmoszféra kölcsönös egymásra hatásában bekövetkező azon változás, amely *antropogenikus*, azaz közvetlen vagy közvetett módon emberi tevékenységeknek tulajdonítható (Kolbert, 2006; Reser és mtsai, 2011). Ha az ezekkel járó szén-dioxid-kibocsátás mértékében nem történik változás az elkövetkezendő húsz-huszonöt évben, akkor a Föld átlaghőmérsékletének növekedése meg fogja haladni a 1,5 °C-os kritikus határt. Ennek következtében az időjárás visszafordíthatatlanul átalakul: az eddig is sok csapadékkal jellemezhető területek még csapadékosabbá, a szárazak még szárazabbá válnak, menekülésre kényszerítve az ott élőket. A fennmaradó élettereken a menekültek érkezésével és az ott élő népség erőteljes növekedésével csökkenni fog olyan források mennyisége, mint az ivóvíz és az élelem, amely fegyveres

² Lásd <https://conceivablefuture.org/post/131844860413/ash-temin> (Letöltés ideje: 2021. 02. 01.)

konfliktusokhoz is vezethet (IPCC, 2014). A jelenség nem csak környezeti következményekkel jár tehát, hanem az emberek fizikai és mentális jóllétére is hatással van, meghatározva ezen keresztül a jelenség észlelését, a hozzá fűződő attitűdöt, valamint az így elképzelhető cselekvési mezőt is (Clayton és mtsai, 2014; Reser és mtsai, 2011).

Míg kezdetben a környezetvédelemmel kapcsolatos pszichológiai kutatásokat inkább az egyéni vagy az interperszonális folyamatok megismerésére alapozták, az egyén attitűdjére, értékeire, motivációira, kognitív mechanizmusaira helyezve a fókusz (Dietz és mtsai, 1998), addig az elmúlt években fokozatosan átkerült a hangsúly a jelenség tágabb, szociális kontextusban való vizsgálatára. Napjainkra központi kérdéssé vált a környezetvédelem fogalmának megértése, az, hogy ez miként konstruálódik aktívan a társas térben, miközben formálja is azt, és ez az interakció hogyan nyilvánul meg a cselekvések szintjén. Az eddigi témába vágó kutatások áttekintése után Castro (2006) összességében három problémás aspektusra hívta fel a figyelmet. Szerinte hiányzik (1) egy alapvető teoretikus keret, amely a különböző kutatási irányokat egységesebbé tenné; (2) a reflexió, amely az alkalmazott elméletek összefüggéseire reagálna az alkalmazott módszertan figyelembevételével; illetve (3) szükséges új kutatási kérdések megfogalmazása, amelyek komplexebb értelmezési és elemzési lehetőségeket kínálnak. Castro (2006) szerint ezen problémás területek megoldására a szociálpszichológia elméleti és módszertani eszköztára, azon belül a *szociális reprezentáció elmélete* kiválóan alkalmas.

A szociálisreprezentáció-elmélet

A Serge Moscovici (1961/1976) által megfogalmazott *szociális reprezentáció* alatt egy

olyan tudás- és jelentésalkotási folyamatot értünk, amely a nyelv mint elsődleges szimbólum segítségével történik (Moscovici és Marková, 2000), és amelyben a kognitív tradícióval ellentétben a szociális faktorkok, a kapcsolatok jelentésre gyakorolt hatása érvényesül (Castro, 2014; Moscovici, 1961/1976). A szociális reprezentáció ugyan individuumokon keresztül fejeződik ki, keletkezése azonban társas környezetben történik (Jovchelovitch, 1996), így individuum és környezete kölcsönösen hatnak a kialakulására. Egy tárgy szociális reprezentációja mindig egy adott kontextusban létezik. Ebben vagy akár egy egyéni belső is többféle, egymással más-más viszonyban lévő reprezentáció is kialakulhat ugyanarról a dologról (Castro, 2014), amelyet az elmélet *kognitív polifáziának* nevez (Jovchelovitch és Priego-Hernández, 2015; Moscovici, 1961/1976).

A szociális reprezentációk funkciója az, hogy a valóság egy adott részéről informáljanak, hogy a cselekedetek okát magyarázzák, illetve hogy az interakcióink során irányítsanak (Bigazzi, 2015; Moscovici, 1961/1976). A szociális reprezentációk részeivé, sőt meghatározó, központi elemeivé válhatnak továbbá az identitásnak azáltal, hogy egy közösen birtokolt tudás miatt csoporttagságaink megerősítést nyernek. Azt mondhatjuk, hogy a szociális reprezentáció szorosan kapcsolódik a szociális identitás (Tajfel és Turner, 1979) jelenségéhez.

A reprezentáció kialakulása alatt először a lehorgonyzás folyamatán halad végig. Ennek során az új információk átrendezik a reprezentációs háló egészét, hasonlóságai (generalizáció), illetve különbségeik (partikularizáció) alapján a már meglévő ismeretekhez kötődnek, miközben jelentésük létrejön és nevet kapnak. Ezután a tárgyiasítás során a már megnevezett, ámde absztrakt fogalom

konkrétta válik képesítés, megszemélyesítés vagy ontologizálás révén, végeredményben pedig képpé, szóképpé szerveződik (pl. az agy reprezentációja mint számítógép).

Struktúráját tekintve egy szociális reprezentáció *perifériás területből*, illetve *figurális magból* áll. Ez a más néven *központi mag* történelmileg gyökerezett, normatív karakterű, mindazon tudást tartalmazza, amely konszenzuális, és szerepe pedig az, hogy stabilizálja a reprezentációt. Ezen jellemzőiből kifolyólag nehezen változtatható, szemben a perifériális résszel, amely gyakran módosul, lehetőséget biztosítva a tudás egyéni különbségeinek kifejezésére (Abric, 1993; Bigazzi, 2015; Moscovici, 1961/1976). A szociális reprezentációk a publikus, átmeneti vagy interszubjektív térben keletkeznek, ott, ahol a személyes szint, mint az egyéni érdekek, és a társas szint, mint a kollektív cselekvés, összeér (Bigazzi, 2015; Jovchelovitch, 1996). Az elmélet arra is magyarázatot ad, hogy ebben az egyszerre konkrét és absztrakt térben hogyan történik vitákon, versengő reprezentációkon és szociális ellentmondásokon (Moscovici, 1961/1976; Wagner, 1998) keresztül a szociális változás, és mindez hogyan hat a különböző identitáspozíciókban lévőkre (Castro, 2006).

Wagner (2015) szerint a viselkedéseket, vélekedéseket meghatározzák a már egyénben élő szociális reprezentációk, ugyanakkor a cselekvések, a tapasztalatszerzések alakíthatnak is a szociális reprezentációkon. Az, hogy egy szociális reprezentációnak effajta integráns természete van, megkönnyíti az individuális szintről a kollektív szintre történő esetleges átlépést. Egy individuum egyrészt leírható a motivációi, hiedelmei,

tudása és affiliációs törekvései kiváltotta verbális vagy nonverbális viselkedésekkel, másrészt azonban mindig a szociális reprezentáció mintáinak megfelelően cselekszik. A két szint, az egyéni és kollektív, valamint a normatív és funkcionális hiedelmek (Moloney és mtsai, 2005) együttes létezése a cselekedetekből mutatható ki, ezért a szociális reprezentáció mindig azokban keresendő (Castro, 2006; Wagner, 2015). A szociális reprezentáció vizsgálata eleinte inkább kérdőívek segítségével történt (Mosovici, 1961/1976), a későbbiekben a fókusz áthelyeződött a szociális reprezentációk narratív természetére. Ez utóbbit tette kutatása tárgyává az egyik jelentős hazai, László János által koordinált szociálpszichológiai iskola is, amely szövegek elemzése révén kívánta megismerni a szociális reprezentációkat, és ehhez elméletét, valamint empirikus módszert is kifejlesztett (László, 2005).

Cselekvők és cselekedeteik

A nemzetközi döntéseknek (pl. a Párizsi Egyezmény³) nem csak az a céljuk, hogy elérjék a lokális, konszenzuálisabb szintet, hanem az is, hogy a bennük megfogalmazott normák, hiedelmek, értékek beépüljenek oda (Uzelgun és Castro, 2015). E folyamatban kiemelkedő szerepet játszanak a környezetvédő aktivisták. Ők azok a mediátorok, akik a formális, illetve informális helyek, helyzetek között kapcsolatot teremtenek klímademonstrációkon, vitákon, civil szervezeti munkájukon keresztül (Castro és mtsai, 2017). Nem mindegy azonban, hogy az aktivisták erős vagy gyenge environmentalisták, azaz egy radikálisabb vagy visszafogottabb álláspontot

³ Paris Agreement (2015): United Nations Treaty Collection. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-7-d&chapter=27&clang=_en (Letöltés ideje: 2020. 04. 30.)

képviselnek-e. Tudományos körökben ez jelentős distinkció a fenntarthatóságról szóló vitákban (Uzzell és Rätzel, 2009).

A mérsékelt véleményt képviselők, akik visszafogottabb változás mellett érvelnek, úgy gondolják, hogy a piaci erők és a technológia ki tudják termelni, illetve stabilizálni tudják a fenntartható társadalmat (Douglas és Wildavsky, 1982). A termelési folyamatot neutrálisnak tekintik, amely pusztán csak az igényekre reagál, a szociális változás szerintük az individuumok viselkedésének és életstílusának újragondolásában rejlik.

Az erősebb, szélsőségesnek számító vélemény ezzel szemben radikális változást sürget, és alapjaiban változtatná meg a fogyasztás és termelés jelenlegi viszonyait arra hivatkozva, hogy nem észlelhető egyensúly a kettő között (Uzzell és Rätzel, 2009). A társadalom adaptációja helyett a teljes és alapvető szociális változás mellett érvelnek. Castro és munkatársai (2017) kutatásából kiderül, hogy a radikálisabb változás mellett érvelőket negatívabb megítélés övezi. A vizsgálatukban értékelendő melegség (tolerancia, barátságosság) dimenziójában a radikális aktivistákat egyértelműen alulértékelték a vizsgálati személyek, míg a kompetencia (intelligencia, hatékonyság) dimenziójában felülértékelték őket. Sőt sokkal kompetensebbnek látták őket, mint melegséggel telinek.

A polarizáltság, a szélsőségesesség kevésbé befogadható nagyobb tömegek számára. Ugyanakkor, ahogy a norma változik, úgy az is változhat, mi számít szélsőséges álláspontnak. A kisebbségi befolyás elmélete szerint egy kisebbségnek koherensnek kell lennie, időben állandónak és polemizálásában rugalmasnak ahhoz, hogy képes legyen embereket befolyásolni (Moscovici és Mugny, 1983). A két irány közötti különbség nemcsak radikalitásuk mértéke, hanem a klímaváltozás

mögött rejlő okok eltérő minősítése is. Míg a rendszerszintű változást igénylő kezdeményezés szerint a profit maximalizálására épülő gazdasági rendszer termeli ki a klímaváltozást, addig a moderált kezdeményezések mögötti implicit tudás szerint e negatív változások az általános ember-természet viszony és így az emberi beavatkozás következményei. E két reprezentációs mező a *kapitalocén* és az *antropocén értelmezés*, más-más ok-okozati láncolatban gondolkodik, és e gondolkodás mentén máshova helyezi a hangsúlyt a változást előidéző cselekvési lehetőségekben (Malm és Hornborg, 2014).

A United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC, az ENSZ éghajlatváltozási keretegyezménye) által 2015-ben meghatározott szén-dioxid-kibocsátás mértékének csökkentéséhez rövid távú, hatékony, alulról szerveződő, gyökeres változtatásokra lenne szükség, amely a nemzetek felett álló egyezmények létrehozása és betartása mellett bizonyos életstílust érintő változásokat jelentene (Gore, 2015). Annak érdekében, hogy a viselkedésbeli változások később összeadódhassanak, először azt kell megérteni és megértetni másokkal, hogy egyéni szinten milyen cselekvések vihetők végig (Wynes és Nicholas, 2017). Attari, DeKay, Davidson és Bruine de Bruin (2010) már foglalkoztak a leghatékonyabb energiacsökkentő cselekvések azonosításával (pl. szelektív hulladékgyűjtés, energia-takarékos termékek vásárlása, autóhasználat elhagyása), és azt is megállapították, hogy az emberek gyakran nem tudják megmondani, hogy a lehetséges módok közül melyik a hatékonyabb.

Wynes és Nicholas (2017) ezen eredményeket figyelembe véve és a vizsgált területeket kibővítve végezték kutatásukat, amelyben középiskolásoknak írt tankönyveket,

kormányzati és tudományos anyagokat tekintettek át a klímaváltozás csökkentésére tett lehetséges javaslatokat keresve. A javaslatokat három kategóriába rendezték aszerint, hogy betartásukkal mennyivel kevesebb szén-dioxidot bocsátanánk ki tonnában, évente. Hét olyan területet azonosítottak, amelyek magas hatékonysággal rendelkeznek ($> 0,8$ t CO₂/év). Ezek közül is kiemelkedik az, amely az eggyel kevesebb gyermek vállalását szorgalmazza, hiszen ez a lehetőség 120 tonna szén-dioxid-kibocsátást előzne meg évente. A szerzők ezt a választást politikailag népszerűtlennek nevezték, valamint kulturális normát megszegőnek, amely a cselekvés akadálya is egyben, és a lehetőségek közül ennek a körbejárásával, magyarázatával foglalkoztak a legkevesebbet (Wynes és Nicholas, 2017). Az általam vizsgált mozgalom tagjai azonban eggyel továbblépnek, és a teljes gyermektelenséget fontolgatják.

A *Conceivable Future* mozgalmat⁴ 2015-ben hozták létre az Egyesült Államokban Josephine Ferorelli és Meghan Kallman aktivisták. Ez a témában gondolkodók és véleményalkotók számára az első közösségi kezdeményezés volt. Ez az alulról szerveződő hálózat nyilvános weboldallal rendelkezik,⁵ amely a globális klímaváltozás reprodukciós választásainkra gyakorolt negatív, fenyegető hatásaira irányítja a figyelmet, úgynevezett *testimony*-kon, azaz nyilatkozatokon vagy vallomásokon keresztül. Számukra a klímaváltozás krízise egyben reprodukciós krízis is, és a mozgalom tagjai a társadalom jelenlegi struktúrájának alapvető megváltoztatását sürgetik – mindezt a következő nemzedékek jóllétének érdekében.

Kutatási kérdés, elvárás

A jelen exploratív kutatás célja a *Conceivable Future* csoport szociális reprezentációs mezejének feltárása és gondolkodásmódjának megismerése kvalitatív módszertan segítségével. Közösen osztott, konkrét szociális reprezentációt, tulajdonképpen egy jól kivethető figurális magot várok, amelyben e csoport gondolati homogenitása megnyilvánul. A kutatási kérdés tehát a következő: hogyan jellemezhető a *Conceivable Future* globális klímaváltozás és gyermekvállalás témájában kialakított szociális reprezentációs mezeje?

VIZSGÁLAT

Adatok

Vizsgálatunk alapját a fentebb már említett nyilatkozatok (*testimony*-k) képezték. Ezek névvel vagy anonim módon a mozgalom weboldalának archívumában találhatóak meg. A cikk írásának idején 77 ilyen vallomás volt közzé téve. Ezek közül 76-ot használtunk fel, egy pedig a nehéz érthetőség miatt kimaradt az elemzésből. A nyilatkozatok természetes környezetből származó, angol nyelvű szövegek, amelyek közül 19-et írott, 53-at videófelvétel, 4-et pedig hangfelvétel formájában publikáltak 2015 és 2018 között. Fontos megjegyezni, hogy a nyilatkozatok publikálása nem volt sem regisztrációhoz, sem demográfiai jellemzők megadásához kötve, az ebből származó hiányokat az adatok ismertetésénél jelezzük. A szóban tett nyilatkozatokról leiratok készültek, amelyeket egy fájlban rögzítet-

⁴ A *conceivable future* kifejezés jelentése: 'elképzelt/felfogható jövő'. A *conceive* ige leggyakoribb jelentése viszont 'megfogani'. A csoport neve így szójáték, 'fogandó jövő'-t is jelenthet.

⁵ Conceivable Future: www.conceivablefuture.org (Letöltés ideje: 2020. 04. 28.)

tünk. Ez a korpusz összesen 34 128 szóból és 150 148 karakterből áll, egy szöveg átlagos hosszúsága pedig 1975 karakter, azaz 449 szó. A vizsgálati alanyokat a mozgalom 76 tagja képezi, akik közül 21 férfi (27,6%) és 55 nő (72,4%). 9 hiányzó adat mellett elmondható, hogy az átlagéletkoruk 33,3 év (SD = 10,2 év), a legfiatalabb megszólaló 20, míg a legidősebb 65 éves. Lakhelyüket tekintve 73 fő származik az USA-ból (96%), 1 fő Dél-Afrikából (1,3%), 2 fő pedig Kanadából (2,6%). Iskolai végzettségüket tekintve 27 főről (35,5%) lehet biztosan elmondani, hogy rendelkezik egyetemi végzettséggel vagy pedig éppen egyetemi tanulmányokat folytat. 10 fő (13%) vállalt már gyereket a nyilatkozat tétele előtt.

Módszer

A deskriptív statisztika elkészítéséhez az IBM SPSS statisztikai elemzőprogram 23. verzióját használtuk.⁶ A szöveget manuális tematikus elemzés mellett klasszikus lexikai elemzésnek, valamint hasonlósági elemzésnek vetettük alá az IRaMuTeQ programban. Ezeket az eljárásokat az alábbiakban részletesebben jellemzünk.

Az IRaMuTeQ program⁷

A természetes nyelv írott változatának elemzése nem újkeletű dolog a humán-, illetve társadalomtudományok, így a pszichológia területén sem (Chowdhury, 2003). A szövegekben rejlő, szimbolikus tartalmak – vélemények, tudás, hiedelmek – feltárása ugyan is mély és széleskörű megértést tesz lehetővé egy jelenséggel kapcsolatban (Feinerer és mtsai, 2008; Vizeu Camargo és Justo, 2013).

Az 1990-es években zajló számítástechnikai forradalom elősegítette, hogy szoftverekkel vizsgálják az írott nyelvet – ezt az irányzatot összefoglalóan NLP-nek (Natural Language Processing, 'természetesnyelv-feldolgozás') hívják (Chowdhury, 2003), amely rohamos mértékben fejlődik és hazánkban is kitűnő képviselői dolgoznak (pl. László, 2005; Prószéky és Kiss, 1999; Zsibrita, Vincze és Farkas, 2013).

Európában programfejlesztés szempontjából az egyik legkiemelkedőbb Franciaország, innen származik az *ALCESTE (Analyse Lexicale par Context d'un Ensemble de Segments de Texte, 'Szövegrészek kontextus alapján történő lexikális elemzése'*; Reinert, 1990) nevű úttörő szoftver. Elődeivel ellentétben, amelyek többségükben egy- vagy többváltozós mennyiségi elemzéseket végeztek, ez a program már lehetővé tette a szövegkontextus figyelembevételét is. Az ALCESTE először részletesen elemzi adott korpusz szókincsét, valamint szótárat készít, feltüntetve a szavak tövét és frekvenciáját. Ezután a szótár alapján egymást követő frakcionálásokkal homogén, összehasonlításához elegendő számú (általában 40) szót tartalmazó szegmensekre osztja a szöveget, majd a szavak közötti legdominánsabb ellentétek figyelembevételével folytatja a szegmensek osztályozását. Ez a technika, a klasszikus lexikai elemzés lehetővé teszi a legjelentősebb, azaz leggyakrabban megjelenő szavakból és mondatokból álló jelentéssztyályok kinyerését, amelyek adott szöveg legfontosabb témáit, gondolatait képviselik.⁸ Ez a működési elve a jelen kutatásban alkalmazott szoftvernek is, amely további eljárásokat

⁶ IBM Corp. (2015): *IBM SPSS Statistics for Windows*, Version 23.0. IBM Corp., Armonk, NY.

⁷ Lásd a <http://iramuteq.org/>, <https://www.r-project.org/>, <https://www.python.org/> oldalakon. (Letöltés ideje: 2020. 04. 30.)

⁸ Lásd a <https://www.image-zafar.com/Logicieluk.html> oldalon. (Letöltés ideje: 2021. 02. 02.)

használva kifinomultabb elemzést tesz lehetővé – ez az *IRaMuTeQ 0.7* alpha 2 verziója (*Interface de R pour les Analyses Multidimensionnelles de Textes et de Questionnaires*, 'R felület többdimenziós szöveg- és kérdőívelemzéshez'; Ratinaud, 2009). Ez egy ingyenes, nyílt felhasználású program, amely az R statisztikai szoftverre épül, és a Python nyelvet használja, a GNU GPL licensze alatt használható fel. A szövegek statisztikai elemzéséhez többféle eszköz áll benne rendelkezésre: a klasszikus lexikai elemzés, azaz a Reinert-módszer (Reinert, 1990) mellett hasonlósági elemzés, sajátossági elemzés (*analysis of specificities*) is végezhető vele, valamint szófelhő alkotására is használható (Vizeu Camargo és Justo, 2013). Felhasználási és alkalmazási nyelve eredetileg a francia, azonban már portugál, spanyol, olasz, illetve angol nyelvű szótárral is rendelkezik.

A kapcsolódási kritérium (*criterion of connexity*) megközelítés szerint minél többször fordul elő két szó együtt egy adott szövegben, annál biztosabb, hogy van közöttük valamilyen kapcsolat. Ezen kapcsolódások felderítésével a szociális reprezentáció struktúrája ismerhető meg (Monaco és mtsai, 2017). Ezt hasonlósági elemzéssel lehet megvizsgálni, amelyet általában hatalmas, több millió szavas szövegtörzseken végeznek. A jelen kutatás ugyan szerényebb adatmennyiséggel dolgozik, azonban irányt adhat más vizsgálatokhoz. Az elemzés alapja a gráfelmélet, célja adott halmazelemek kapcsolatának, jelen esetben a szavaknak, és azok együttes előfordulási gyakoriságának vizsgálata maximumfák formájában. A gráfélek és a rájuk illeszkedő pontok halmazát jelenti, míg körnek vagy huroknak nevezzük azt a gráfot, amikor a kiindulási pont megegyezik a végponttal. A maximumfa egy olyan struktúra az elméletben, amelynek bármely két pontját ponto-

san egy él köti össze, azaz a fák körmentes, összefüggő gráfok. A programban működő algoritmus ennek elérésére törekszik úgy, hogy az elemzés során adott szövegszegmensben a program minden szót mindegyikkel összeköt, kiszámítja, hogy az egész szövegben hányszor jelenik meg két adott szó együttesen, majd adott pontból adott ponthoz futó élek számának négyzetét veszi a legerősebb utat meghagyva. Ennek eredménye a tényleges kapcsolatok számának csökkenése, azaz egy összekapcsolódó, kör nélküli fa gráf lesz (Marchand és Ratinaud, 2011). Ennek az eljárásnak a végeredményét a későbbiekben az *1. ábra* szemlélteti.

Tematikus elemzés

Új vizsgálati szempontok, illetve a számítógépes elemzéssel nyert eredmények pontosítása érdekében a szövegek vizsgálata induktív, manifeszt tartalomra fókuszáló tematikus elemzéssel is megtörtént. Gerald Holton (1975) a tematikus elemzést azért fejlesztette ki, hogy előtérbe hozza a megfigyelhető tartalmakon túl a kevésbé explicit, hallgatólagos témákat és tematikus struktúrákat is. A tematikus elemzés képes jelentésmintázatokat azonosítani és analizálni egy adott szövegben, így tulajdonképpen azt szemlélteti, hogy mely témák fontosak egy jelenség leírásakor (Braun és Clarke, 2006). A tematikus elemzésnek csak nemrégiben ismerték el létjogosultságát annak ellenére, hogy korábban is gyakran használták a pszichológiában anélkül, hogy konkrétan megnevezték vagy más elemzésektől elhatárolták volna. Mint más kvalitatív módszerek, ez is elősegíti egy vizsgált csoport adott jelenségre vonatkozó tudásának megismerését, valamint megteremt a szükséges alapokat az emberi gondolkodás, érzés és viselkedés érvényes modelljeinek felállításához.

1. táblázat. A kódok kimenetei és meghatározása példával

	A kód neve	Kimenetei	Definíciója	Példa és a hozzá rendelt kimenet
1	Probléma észlelése	1 – nem 2 – igen	egy általánosságban vett probléma megfogalmazása	2. kimenet: <i>It's like my body feels that things are changing and there is a problem.</i>
2	Az észlelt probléma megoldhatósága	1 – nem 2 – igen 3 – nem említi 4 – részben	megoldhatóság említése/ konkrét megoldások ismertetése	2. kimenet: <i>...I think about climate change and the solutions.</i>
3	Változtatásra való igény	1 – nem 2 – igen 3 – nem említi	jelenlegi helyzet megváltoztatandó, a jövőt máshogyan képzelet el	2. kimenet: <i>I would rather have a child and fight like hell for that child's future than give up.</i>
4	Előzetes hozzáállás a gyermekvállaláshoz	1 – nem akart gyereket 2 – akart gyereket 3 – ambivalens 4 – nem említi		2. kimenet: <i>I've always thought that I'm going to have kids.</i>
5	Jelenlegi hozzáállás a gyermekvállaláshoz	1 – nem akar 2 – akar 3 – ambivalens 4 – nem említi		1. kimenet: <i>As of right now, I think I will not have a child because of the kind of environment degradation....</i>
6	Gyermekvállalással kapcsolatos döntés véglegessége	1 – nem 2 – igen	Döntött-e már a gyermekvállalásról?	2. kimenet: <i>... my wife and I had made a big decision about fourteen years ago not to have kids.</i>
7	Gyermekvállalás mint norma	1 – nem 2 – igen	Említi a normát?	2. kimenet: <i>To be so socially told and expected to have children...</i>
8	Jövőkép	1 – pesszimista 2 – optimista 3 – ambivalens 4 – semleges 5 – nem említi	Hogyan nyilatkozik a saját jövőjéről?	1. kimenet: <i>I always knew something bad was going to happen.</i>
9	Tágabb szociális tér	1 – nem 2 – igen	nagyobb közösség, társadalom, ország, világ, bolygó	2. kimenet: <i>Our society is not going to resemble what we now understand in...</i>
10	Tágabb szociális tér nagysága	1 – nem 2 – igen 3 – nem említi	Nagyobb, mint a saját ország? Pl. világ, bolygó	2. kimenet: <i>...my own choice not to have biological children in the context of this global picture of what's happening in our world...</i>
11	Kollektív érdekek megemlítése	1 – nem 2 – igen	a kollektív érdekek, közjó említése, előtérbe helyezése	2. kimenet: <i>... what does bringing more people into the world mean for the future of the planet and also what are those people's lives going to look like...?</i>

Ideális esetben, a tematikus elemzésre jellemzőek a klasszikus tartalomelemzés elemi tulajdonságai, de lehetővé teszi a kutató számára, hogy kombinálja a témák gyakoriságát azok hallgatólagos jelentésével, hozzáadva így a fenomenológiai törekvések finomságának és összetettségének előnyeit (Joffe, 2012). A jelen kutatásban alkalmazott módszer induktív, hiszen a nyers adatok, szövegek képezték a kiindulási pontot, valamint manifeszt, hiszen közvetlenül a megjelenő tartalmakra helyeződött a hangsúly. Tizenegy, nominális típusú, változó modalitású kódot alakítottunk ki a globális klímaváltozás és a gyermekvállalás témák feltárása mentén. Kettő, három, négy vagy öt lehetséges tartalmi egység tartozik az egyes kódokhoz, amelyeket a fenti táblázat foglal össze (1. táblázat). A szövegek kódok általi, bottom-up elemzését két, az angol nyelvet felsőfokon értő és beszélő független kódoló végezte a kódrendszer reliabilitása érdekében.

EREDMÉNYEK

Az IRaMuTeQ alkalmazásával nyert adatok

A klasszikus lexikográfiai elemzés eredményei

A program 836 szegmensre tagolta a szöveget, 3051 különböző szóalakat azonosított, amelyek összesen 33 755-szer fordultak elő, 1550 darab pedig csak egyszer (ez 50%-a a szóalakoknak, 4,59%-a az együttjárásoknak). Ha a *hapax*, azaz az egyszer előforduló szóalakok száma 50% alatt marad, akkor nevezhető a vizsgált szociális reprezentáció konszenzuálisnak, ez ennél a mintánál nem valósult meg (Vizeu Camargo és Justo, 2013). Az alábbi táblázatban (2. táblázat) a leggyakrabban előforduló aktív szóformák, tulajdonképpen tartalomszavak (Pennebaker, 2011), úgy mint főnevek, melléknevek, mozgásra és cselekvésre utaló igék és előfordulási gyakoriságuk látható. Ahol több szó olvasható egy cellában, ott azonos a gyakoriság, a 'gyerek' jelentésű *child* és *kid* szavak gyakoriságát pedig összeadtuk a hasonló jelentés miatt.

2. táblázat. A leggyakrabban előforduló aktív szóformák

<i>child + kid</i>	475	<i>time</i>	107	<i>love, need, raise</i>	45
<i>know</i>	283	<i>year</i>	98	<i>decision</i>	44
<i>person, what</i>	170	<i>future</i>	76	<i>generation, human, place</i>	40
<i>change</i>	169	<i>question</i>	65	<i>planet</i>	39
<i>world</i>	168	<i>being, bring</i>	58	<i>bad, hope</i>	38
<i>climate</i>	164	<i>come, work</i>	54	<i>start</i>	37
<i>thing</i>	135	<i>grow</i>	50	<i>care</i>	35
<i>life</i>	122	<i>parent</i>	48	<i>choice</i>	33
<i>feel</i>	113	<i>old</i>	47	<i>big, impact</i>	32
<i>live</i>	109	<i>family, issue</i>	46	<i>happen, part, woman</i>	31

A hasonlósági elemzés eredményei

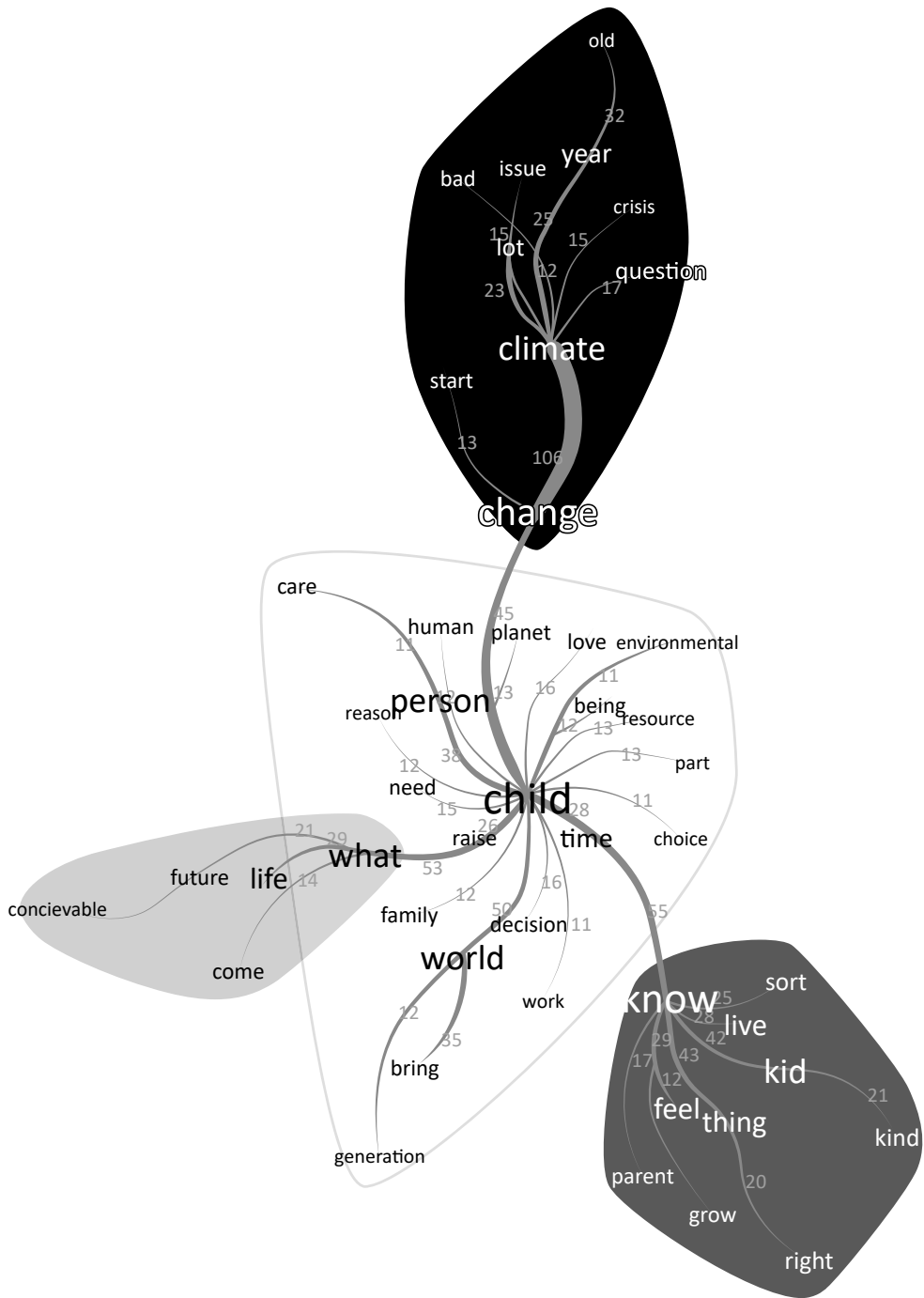
A hasonlósági elemzés eredménye a szavak szintjén az 1. ábrán látható. A vonalon elhelyezkedő számok két szó együttes előfordulási gyakoriságát jelölik az elemzett szöveg egészében. A *child* szó a legkritikusabb pontja a reprezentációs mezőnek, központi szerepből adódóan minden főbb kapcsolati vonal ebből indul ki. A hozzá tartozó területen egyszerre jelennek meg azok a kifejezések, amelyek a gyermekvállalást társadalmi, földrajzi vagy gazdasági szempontból meghatározó, úgynevezett külső (*environmental, resource, world*), valamint individuális, interperszonális tapasztalatokon nyugvó belső (*person, care, love*) faktorokra utalhatnak (Pápay és mtsai, 2014). A *decision*, illetve a *choice* szavak azt fejezhetik ki, hogy a nyilatkozók valóban döntéshelyzetet érzelnek. Az indoklására való törekvés a *reason* szóban érzékelhető, és talán nem véletlen, hogy a *know* központú területhez helyezkedik el a legközelebb.

A *child* kifejezés legerősebben a *know* szóhoz kötődik, amely a második leggyakrabban használt kifejezés. Ez utóbbi pedig olyan szavakkal alkot egy szemantikai mezőt, amelyek a fennálló helyzet kognitív és érzelmi komplexitásának megértésére, az eddigi tudás összegzésére, kifejezésére, illetve a megoldás megfogalmazására törekvő fogalmakat tartalmazzák (*know, feel, sort, kind, live*). Itt érzékelhető a morális helyességre való igény is (*right*). Kifejezetten izgalmas, hogy a *child* és *kid* szavak külön struktúrába kerültek. Ez feltételez egy olyan magyarázatot, hogy maga a gyermek-

vállalásról való lemondás egy elfogadható döntés – egészen addig, amíg az nem a saját, leendő gyereket érinti. Ezt a feltételezést alátámasztani látszik, hogy míg a *child* szó szemantikai mezejében a gyermekvállalással kapcsolatos tartalmak jelennek meg, addig a *kid* kifejezés inkább az ebben a bekezdésben is részletezett jelentések mellett fordul elő.

A *child* és *what* szavak között a második legerősebb a kapcsolat. Ez utóbbi szónál a program hibás szófaji elemzést adott, ugyan főnévnek érzékelte, de áttekintve az előfordulásait a mondatok többségében névmásként alkalmazták. Ez a funkciója inkább láttatja azt a tartalmat, amelyet a körötte kialakult szemantikai mező jelképez. A *life, future, come, conceivable* szavak jól mutatják a jövőről, annak milyenségéről való elmélkedést.

A *child* és a *world* szavak között a harmadik legnagyobb az előfordulási gyakoriság, amelyek kapcsolatában egyszerre érezhető a szembenállás és az integrációra való törekvés, míg a *change*-nél a negyedik legmagasabb a kookkurrencia. Ez utóbbihoz kapcsolódik közvetlenül a *start*, amely arra utal, hogy itt a *change* szóra igeként gondolnak (nem változás, hanem *változni* értelemben), valószínűleg a 'gyerek' szóhoz is ebben a szófajában kapcsolódik, míg a *climate change* egyértelműen a főnévi aspektusát jelöli. Ez a terület tartalmazza a globális klímaváltozással kapcsolatos, már integrált tartalmakat, amelyekhez a probléma meghatározása, milyensége, időbeli vonatkozása kapcsolható.

1. ábra. Az együttes előfordulási gyakoriságok (> 10)

A kódolók közötti egyetértés mértéke és a kódok kimeneteinek frekvenciája

A kódolók közötti egyetértés mértékének a *Cohen-kappa* (κ) számítását alkalmaztuk, tekintettel az adatok nominális természetére és a kódolók számára. Ez 0 és +1 közötti értékeket vehet fel, 0,6 és e felett fogadható el

(Cohen, 1960). A vizsgálat ismét az IBM SPSS statisztikai elemzőprogram 23-as verziójában történt. Az így kapott κ -értékek +0,791 és +1 között mozogtak, így elmondható, hogy nagy volt a kódolók közötti egyetértés mértéke. A két kódoló által adott értékek számítottuk ki egy-egy kód kimeneteinek előfordulási gyakorisága, amelyeket a 3. táblázat tartalmaz.

3. táblázat. A kódolók közötti egyetértés mértéke, a kimenetek előfordulási gyakorisága

	A kód neve	Előfordulási gyakoriság
1	Probléma észlelése	1 – nem: 0% 2 – igen: 100%
2	Az észlelt probléma megoldhatósága	1 – nem: 0% 2 – igen: 15,79% 3 – nem említi: 59,21% 4 – részben: 25%
3	Változtatásra való igény	1 – nem: 0% 2 – igen: 67,11% 3 – nem említi: 32,89%
4	Előzetes hozzáállás a gyerekvállaláshoz	1 – nem akart gyereket: 24,34% 2 – akart gyereket: 18,42% 3 – ambivalens: 23,03% 4 – nem említi: 34,21%
5	Jelenlegi hozzáállás a gyerekvállaláshoz	1 – nem akar: 48,68% 2 – akar: 6,58% 3 – bizonytalan: 36,84% 4 – nem említi: 7,89%
6	Gyerekvállalással kapcsolatos döntés véglegessége	1 – nem: 53,95% 2 – igen: 46,05%
7	Gyerekvállalás mint norma	1 – nem: 53,95% 2 – igen: 46,05%
8	Jövőkép	1 – pesszimista: 36,84% 2 – optimista: 2,63% 3 – ambivalens: 43,42% 4 – semleges: 1,97% 5 – nem említi: 15,13%
9	Tágabb szociális tér	1 – nem: 10,53% 2 – igen: 89,47%
10	Tágabb szociális tér nagysága	1 – nem: 34,87% 2 – igen: 46,05% 3 – nem említi: 19,08%
11	Kollektív érdekek megemlítése	1 – nem: 46,05% 2 – igen: 53,95%

Magából a vélemények publikálásának aktusából és a szövegekből is egyértelműen kiderül (3. táblázat, 1. kód), hogy a megszólalók számára a globális klímaváltozás ténylegesen mindennapjaikat fenyegetésként átszövő kihívás (Reser és mtsai, 2011), ugyanakkor megoldása rajtuk valamennyire túlmutat. Ez konzisztensnek mondható a klímaváltozás mint krónikus környezeti stresszor (Evans, 2001) absztrakt, távolító, a szelf számára láthatatlan észlelésével (Clayton és mtsai, 2014; Reser és mtsai, 2011). A szövegek alapos átolvasása után kiderülhet, hogy ez a probléma túlzottan komplex mind okait, mind hatáskörét tekintve (Clayton és mtsai, 2014). A nyilatkozók egyfajta ernyőfogalomként használják, amely alá félelmeiket és szorongásaikat tudják gyűjteni. Ezek az értelem- és jelentésadási erőfeszítések jól kirajzolódnak a szociális reprezentáció struktúrájából is (1. ábra). A megoldására talán érthető okokból, kevés szövegben olvasható javaslat (3. táblázat, 2. kód), amelyen a megértés, a jelenség megtapasztalása a közvetlen észlelés kialakításán keresztül segíthet (Clayton és mtsai, 2014).

Változásra azonban van igény (3. táblázat, 3. kód), tehát alapvető motiváció a klímaváltozás elleni fellépés. Valószínűleg ennek köszönhető az, hogy a nehéz fogalmi konceptualizáció ellenére egy megoldási lehetőség erőteljesen körvonalazódott, ez pedig a gyermekvállalásról való lemondás. A nyilatkozók közül a legtöbben jelenleg nem akarnak gyermeket vállalni, vagy pedig ambivalens hozzáállást tanúsítanak a döntés iránt (3. táblázat, 5. kód). Az előzetes gyermekvállalási attitűd kódjánál is ezek a tartalmak voltak a leggyakoribbak (3. táblázat, 4. kód), mindezekkel párhuzamosan azoknak a száma is lecsökkent, akik korábban gyermeket szerettek volna vállalni.

Ez konzisztensnek mondható a globális trenddel, amely szerint a gyermekvállalási attitűdök különböző társadalmi változásoknak megfelelően átalakultak. A születési ráta 2016-ban az Egyesült Államokban rekord-alacsonytságot ért el (Hamilton és mtsai, 2017), nemzeti, politikai kérdéssé, programponttá téve a gyermekvállalás kérdését. Annak ellenére, hogy ennyien nem terveznek szülővé válni, a döntés a többség esetében még nem végleges, fenntartják véleményük megváltoztatásának a lehetőségét (3. táblázat, 6. kód).

E mögött egy, a gyermekvállalást kulturális elvárásá tevő norma (Sherif, 1936) megléte húzódhat (3. táblázat, 7. kód), amelynek kényszerítő ereje az implicitéséből fakadóan gyakran nem is észlelhető (Forsyth, 2010). A norma követése biztosabbá válik akkor, ha az azt kialakító és fenntartó *ingroup*pal való azonosulás erős (Wagner, 2015). Más szempontból, az evolúciós pszichológia szerint az ember egyik legalapvetőbb motivációja, életének egyik legfontosabb célja a reprodukció, az utódok világra hozatala (Bereczkei, 2003). Bármelyik megközelítést vesszük figyelembe, egyrészt saját, gyakran tudattalan késztetéseinek, másrészt a csoport, a társadalom nyomásának köszönhetően nehéz helyzetbe kerül az, aki fontolgatja és ki is nyilvánítja azt, hogy nem akar gyermeket vállalni.

Felmerülhet azonban az a kérdés, hogy a nyilatkozók mennyire érzélik ahhoz az *ingroup*hoz tartóznak magukat (amelyet jelen esetben akár többségként is definiálhatunk), amelyben a gyermekvállalás normaként szerepel. A felvetés már a szociális identitás (Tajfel és Turner, 1979) témakörébe is tartozik, amelyről egy kód lehetővé teszi, hogy indirekt módon következtetést vonjunk le, ez pedig a publikus térre vonatkozó kérdés

(3. táblázat, 9. kód). A megszólalók többsége megemlítette publikus tereit, és ezekben az esetekben a publikus szféra nagyobb volt, mint a saját ország (3. táblázat, 10. kód), amely a gondolkodásban megjelenő globális szemléletet, önmaguk nagyobb közösség tagjaiként való definiálását jelezheti.

A gyermekvállalásról való lemondás vagy ennek a fontolgatása szorosan összefonódhat az inkább negatívnak vagy ambivalensnek észlelt jövőképpel (3. táblázat, 8. kód), illetve más kiutak és megoldási lehetőségek érzékelt hiányával. Ez nagyon erőteljes egyéni döntés, amelybe ugyanakkor kollektív érdekek is vegyülhetnek (3. táblázat, 11. kód).

DISZKUSSZIÓ

A cikkben a *Conceivable Future* nevű csoport a globális klímaváltozás és gyerekvállalás összefüggéseivel kapcsolatos szociális reprezentációjának ismertetése volt a cél a tagok nyilatkozatainak keresztül. A kutatás kvalitatív jellegéből fakadóan nem fogalmaztunk meg konkrét hipotéziseket, azonban a kutatói kérdést, amely a reprezentációs mező milyenségére vonatkozott, sikerült megválaszolni. Az *IRaMuTeQ*-elemzésekkel (Ratinaud, 2009) körvonalazódott a szociális reprezentáció, kimutathatóvá váltak a reprezentációs mezőt alkotó legfontosabb szavak, továbbá az, hogy ezek négy szemantikai mezőből álló struktúrában helyezkednek el. A mezők külön-külön a gyermekvállalással, a globális klímaváltozással és a jövővel kapcsolatos jelentéseket tartalmazzák, illetve a negyedikben megjelenő szavak a fennálló helyzet értelmezésére vonatkoznak. A kódrendszer pedig lehetővé tette a jelenlégi mélyebb, alaposabb átlátását új szempon-

tok bevonásával, kiegészítve így a program alkalmazásával kapott eredményeket.

Az elemzésből nyilvánvalóvá vált, hogy a téma a nyilatkozók számára is meglehetősen ellentmondásos – egy még kialakulatlan és kevésbé megszilárdult tudás körvonalozódik a véleményükből. Ugyan olyan szavak és összefüggések, illetve kódértékek voltak túlsúlyban, amelyek a homogenitást szemléltették, azonban mégis az ellentmondásosságot érzékeltették a leginkább. A szociális reprezentáció struktúrája, benne az egységek elrendeződése azt mutathatja, hogy bármennyire is összefonódnak tünik a globális klímaváltozás és a gyerekvállalás kérdése (Wynes és Nicholas, 2017) – hiszen a klímaváltozás életünk egyre több területére fejt ki közvetetten vagy közvetlenül a hatását (Clayton és mtsai, 2014) –, ez még egy viszonylag új reprezentációs mező, amelyben az összefüggések megteremtése érdekében először külön kell meghatározni, értelmezni és reprezentálni a jelenségeket.

A nyilatkozók többsége inkább a gyerekvállalás témaköréből, az egyéni szintből kiindulva közelített a témához, és ebbe fűzte bele a klímaváltozással kapcsolatos ismereteit, a kollektív szintet. Izgalmas értelmezési lehetőséget kínál fel a *child* és *kid* szavak más reprezentációs területen való megjelenése. Mivel a *kid* szó körül inkább a érzelmet kifejező (*feel*) és értelemkereső (*know, sort*) szavak jelentek meg, míg a *child*-nál a döntésre vonatkozó és annak apsketusait mérlegelő szavak, ebből következtethető, hogy ugyan a gyermekvállalásról való lemondással egyetértenek mint megoldási lehetőséggel, azonban saját magukra, az egyéni szintre vonatkoztatva ez az elhatározás még ambivalens. A kollektív és egyéni szintek kezdetleges összeolvadása talán

a cselekvésekkel foglalkozó terület kiemelkedésével vált nyilvánvalóvá. Ez konzisztensnek mondható Wagner (2015) gondolataival. Szerinte az egyéni és kollektív szint, valamint a normatív és funkcionális hiedelmek (Moloney és mtsai, 2005) együttes létezése mindig a cselekedetekből vagy a tervezett cselekedetekből mutathatók ki, amelyeket nagymértékben meghatároznak a szociális reprezentáció tudás- és jelentéstartalmai.

Míg a globális klímaváltozásról alkotott vélemények ideális esetben globális, holisztikus, csoportszintű gondolkodást igényelnének, amelyeket a publikus szférában lehetne a legjobban megvitatni, addig a gyermekvállalás egyéni, a privát szférához tartozó reprodukciós döntés lenne. Napjaink legnagyobb kihívása, hogy a két tér között egy olyan interakció teremthető meg, amely lehetővé teszi az átjárást, ugyanakkor nem eredményezi a két szféra teljes összecsúszását (Jovchelovitch, 1996). A két szféra optimális szétválasztása, a tartalmainak rendezése is segítségünkre van akkor, amikor a klímaváltozás csökkentésében effektív egyéni vagy kollektív cselekvéseket határozzunk meg. Eddig a hangsúly az egyéni döntések, értékek, cselekvések elemzésén volt, amelyek mind a privát tér tartalmainak tekinthetők, és kevésbé a publikus szférában zajló történéseknek (Castro és mtsai, 2017; Jovchelovitch, 1996). Castro (2014) írásában már megjegyezte, hogy a hatékony cselekvések kutatásának fókuszát érdekesebb lenne áthelyezni a publikus szférába, ahol a környezetvédelemmel kapcsolatos intézmények, illetve mozgalmak közötti interakciót lehetne elemezni. Hiszen a publikus szféra (Jovchelovitch, 1996) az a hely, amelyben a szociális változás létrehozható.

Ahogy Tajfel és Turner (1979) műveiben is megfogalmazódott már, ráépülő tanul-

mányok sokaságát és egy tudományos paradigmát inspirálva, identitás és tudás egymást kölcsönösen meghatározó, magukban nehezen értelmezhető jelenségek. Az identitás különböző tartalmai, az önmagunkról való gondolkodás és tudás mindig az adott kontextusban, viszonyrendszerekben értelmezhetőek, így azt is fontos figyelembe venni, hogy az identitás mivel szemben és mi mentén értelmeződik. Szociális kontextusban egyértelműen a különböző felfogásokat képviselő csoportok jelentik a viszonyítási pontokat, amelyekkel azonosulni vagy éppen ellenazonosulni lehet (Bigazzi, 2015). Valószínűsíthetően azok, akik azt nyilatkozzák, hogy lemondanának a gyermekvállalásról a kollektív jó érdekében, magukat egy nagyobb, szélesebb méretű csoport tagjainak érzélik, és ezen csoport vélt vagy valós értékeinek, érdekeinek megfelelően cselekszenek.

Napjaink újfajta, modern publikus térében egy új, globális, civil társadalom van kialakulóban, ahol a lokális közösségek, mozgalmak sokfajta publikus térhez kötődnek, így mind helyi, mind világszintű kérdésekre rálátásuk van (Jovchelovitch és Priego-Hernández, 2015). Az új, modern társadalom alapja a hálózatosság (Castells, 2002), amely lehetővé teszi azt, hogy a közösségek túllépjenek a hagyományos intézményeken és a médián. Ezek a közösségek újfajta tér-idő kombinációkat és szociális cselekvőket termelnek ki. Ők másfajta utakat alkalmaznak a közvélemény formálásához, illetve terjesztéséhez, ezáltal megváltoztatva a társas befolyás irányát, a szociális reprezentációk struktúráját, illetve tartalmát, ezeken keresztül pedig magát a publikus teret, valamint normáit is (Jovchelovitch és Priego-Hernandez, 2015). Ilyen az itt vizsgált mozgalom is, de bármennyire is jogos

felvetésnek tekinthető a gyermekvállalásról való lemondás, a többség számára ez mégis radikális opció. A csoport tagjaira is valószínűleg negatívabban tekintenek (Castro és mtsai, 2017), amely megnehezíti azt, hogy gondolataik szélesebb társadalmi körben elterjedjenek és elfogadottá váljanak.

Kitekintés, limitációk

Természetesen felmerültek olyan kérdések, amelyekre a jelen kutatás keretei között nem sikerült választ találni, valamint olyan gondolatok, megjegyzések, amelyeket nem sikerült bővebben kifejteni. Módszertani szempontból először is mindenképpen érdemes lenne még egy kódolót bevonni annak érdekében, hogy a kódrendszer validitása, illetve reliabilitása biztosabbá váljon. Növelni lehetne a vizsgálati alanyok számát, hogy pontosabb, általánosabb következtetéseket lehessen levonni. Ehhez a *Conceivable Future* oldalra újonnan feltöltött, illetve a Nagy-Britanniában hódító BirthStrike-mozgalom⁹ által alkotott szövegek bevonása lenne célszerű. A tartalmi elemzésen túl érdemesnek gondolnám a szövegeket tudományos narratív pszichológiai elemzésnek is alávetni (László, 2005), amellyel például a csoportközi viszonyokra nyílna pontosabb rálátás. Elgondolkodtató, hogy milyen ered-

ményekkel lehetne ezt a témát a magyar populáción vizsgálni. Ez az esetlegesen felmerülő nyelvi akadályok, elcsúszások minimalizálásában is sokat segítené. Izgalmas lehet a globális klímaváltozás témájában megjelent újságcikkek, videóanyagok elemzése is angol vagy magyar nyelven, akár különböző kommunikációs stílusokat, módokat alkalmazó csatornák összehasonlításával.

ÖSSZEGZÉS

A globális klímaváltozás társadalmi és pszichológiai hatásainak vizsgálatát előtérbe kellene helyezni a szociálpszichológiában is. Ez a tudományág azt próbálja feltérképezni, illetve megérteni, ahogyan az emberek társadalmi kontextusukba, kommunikációs hálóikba ágyazott tudások mentén együtt élnek, és az ezekben ágyazott jelentésekre visszahatnak. A klímaváltozás csökkentése változást igényel, e változás milyensége pedig lehetséges jövőképeinkbe, így döntéseinkbe és cselekvéseinkbe ágyazott, amelyeket a jelenséggel kapcsolatos tudásunk befolyásol. E kutatás egy ilyen szélsőséges döntés mögött álló reprezentációs mezőt szeretett volna feltérképezni és kínált fel olyan értelmezési alternatívát, mint az emberek azonosulási lehetőségei.

⁹ Lásd <https://www.birthstrikeforfuture.com/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 30.)

SUMMARY

INTERCONNECTEDNESS OF GLOBAL CLIMATE CHANGE AND CHILDBEARING
IN THE FRAME OF SOCIAL REPRESENTATION THEORY

Background and aims: Social representation of climate change (Moscovici, 1961/1976) is influenced by movements (Castro et al., 2017) such as the *Conceivable Future*. This grass-root movement is based in the USA, and its members are considering the possibility of not having children due to the consequences and effects of climate change. The study's goal is to examine the social representational field shared by the group members.

Methods: The testimonies declared by 76 group members ($M_{\text{age}} = 33.3$; $SD = 10.2$ years) were analyzed by two, independent coders using a code system created for an inductive, manifest thematic analysis (Joffe, 2012). Testimonies were also analyzed in *IRaMuTeQ* (Ratinaud, 2009).

Results: A not fully consensual but structured representation was to be seen with four main fields of willingness to have children, climate change, future and possible actions.

Discussion: Conflict was to be perceived regarding the representational field. Decisions, actions and their outcomes might be defined by the identification possibilities of group members. This could call forth actions approved by the members but appearing radical from other perspectives.

Keywords: global climate change, childbearing, social representation, thematic analysis

IRODALOM

- ABRIC, J. C. (1993): Central system, peripheral system: Their functions and roles in the dynamics of social representations. *Papers on Social Representations*, 2(2). 75–78.
- ATTARI, S. Z., DEKAY, M. L., DAVIDSON, C. I., BRUINE DE BRUIN, W. (2010): Public perceptions of energy consumption and savings. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(37). 16054–16059.
- BERECZKEI T. (2003): *Evolúció pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- BIGAZZI S. (2015): Tudás és kontextus. In Varga A. (szerk): *A nevelésszociológia alapjai*. PTE BTK NTI, Pécs. 49–77.
- BRAUN, V., CLARKE, V. (2006): Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2). 77–101.
- CASTELLS, M. (2002): Local and global: cities in the network society. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 93(5). 548–558.
- CASTRO, P. (2006): Applying Social Psychology to the Study of Environmental Concern and Environmental Worldviews: Contributions of the Social Representations Approach. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 16(4). 247–266.
- CASTRO, P. (2014): The approach of social representations to sustainability: Researching time, institution, conflict and communication. In Sammut, G., Andreouli, E., Gaskell, G.,

- Valsiner, J. (eds): *Handbook of Social Representations*. Cambridge University Press, Cambridge. 295–309.
- CASTRO, P., UZELGUN, M. A., BERTOLDO, R. (2017): Climate change activism between weak and strong environmentalism: Advocating social change with moderate argumentation strategies? In Howarth, C., Andreouli, E. (eds): *Everyday Politics*. Routledge, London. 146–162.
- CHOWDHURY, G. G. (2003): Natural language processing. *Annual Review of Information Science and Technology*, 37(1). 51–89.
- CLAYTON, S., MANNING, C. M., HODGE, C. (2014): *Beyond storms & droughts: the psychological impacts of climate change*. American Psychological Association and ecoAmerica, Washington, DC.
- COHEN, J. (1960): A Coefficient of Agreement for Nominal Scales. *Educational and Psychological Measurement*, 20(1). 37–46.
- COOK, J., NUCCITELLI, D., GREEN, S. A., RICHARDSON, M., WINKLER, B., PAINTING, R., WAY, R., JACOBS, P., SKUCE, A. (2013): Quantifying the consensus on anthropogenic global warming in the scientific literature. *Environmental Research Letters*, 8(2). 024024.
- DIETZ, T., STERN, P. C., GUAGNANO, G. A. (1998): Social structural and social psychological bases of environmental concern. *Environment and Behavior*, 30(4). 450–471.
- DOUGLAS, M., WILDAVSKY, A. (1982): *Risk and culture: an essay on the selection of technological and environmental dangers*. University of California Press, Berkeley, CA.
- EVANS, G. W. (2001): Environmental stress and health. In Baum, A., Revenson, T., Singer, J. E. (eds): *Handbook of Health Psychology*. Lawrence Erlbaum, Mahwah, NJ. 365–385.
- FEINERER, I., HORNIK, K., MEYER, D. (2008): Text Mining Infrastructure in R. *Journal of Statistical Software*, 25(5). 1–54.
- FORSYTH, D. R. (2010): *Group Dynamics*. Wadsworth, Belmont, CA.
- GORE, T. (2015): *Extreme Carbon Inequality: Why the Paris climate deal must put the poorest, lowest emitting and most vulnerable people first*. Oxfam International, Oxford.
- HAMILTON, B. E., MARTIN, J. A., OSTERMAN, M. J. K., DRISCOLL, A. K., ROSSEN, L. M. (2017): *Births: Provisional Data for 2016. Vital statistics rapid release; no. 2*. National Center for Health Statistics, Hyattsville, MD.
- HOLTON, G. (1975): On the Role of Themata in Scientific Thought. *Science New Series*, 188(4186). 328–334
- IPCC (2014): *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. IPCC, Geneva.
- JOFFE, H. (2012): Thematic Analysis. In Harper, D., Thompson, A. (eds): *Qualitative Research Methods in Mental Health and Psychotherapy: A Guide for Students and Practitioners*. Wiley-Blackwell, Chichester. 209–223.
- JOVCHELOVITCH, S. (1996): In defence of representations. *Journal for Theory of Social Behaviour*, 26(2). 121–135.
- JOVCHELOVITCH, S., PRIEGO-HERNÁNDEZ, J. (2015): Cognitive polyphasia, knowledge encounters and public spheres. In Sammut, G., Andreouli, E., Gaskell, G., Valsiner, J. (eds):

- The Cambridge Handbook of Social Representations*. Cambridge University Press, Cambridge. 163–178.
- KOLBERT, E. (2006): *Field notes from a catastrophe: Man, nature, and climate change*. Bloomsbury, New York, NY.
- LÁSZLÓ J. (2005): *A történetek tudománya. Bevezetés a narratív pszichológiába*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- MALM, A., HORNBERG, A. (2014): The Geology of Mankind? A Critique of the Anthropocene Narrative. *The Anthropocene Review*, 1(1). 62–69.
- MARCHAND, P., RATINAUD, P. (2011): *L'analyse de similitude appliquée aux corpus textuels: les primaires socialistes pour l'élection présidentielle française*. <http://lexicometrica.univparis3.fr/jadt/jadt2012/Communications/Marchand,%20Pascal%20et%20a1.%20-%20L'analyse%20de%20similitude%20appliquee%20aux%20corpus%20textuels.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 30.)
- MOLONEY, G., HALL, R., WALKER, L. (2005): Social representations and themata: The construction and functioning of social knowledge about donation and transplantation. *British Journal of Social Psychology*, 44(3). 415–441.
- MONACO, G. L., PIERMATTEO, A., RATEAU, P., TAVANI, J. L. (2017): Methods for Studying the Structure of Social Representations: A Critical Review and Agenda for Future Research. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 47(3). 306–331.
- MOSCOVICI, S. (1961/1976): *Psychoanalysis: Its image and its public*. Polity Press, Cambridge.
- MOSCOVICI, S., MARKOVÁ, I. (2000): Ideas and their development, a dialogue between Serge Moscovici and Ivana Marková. In Duveen, G. (ed.): *Social representations exploration in social psychology*. Polity Press, Cambridge. 224–286.
- MOSCOVICI, S., MUGNY, G. (1983): Minority Influence. In Paulus, P. B. (ed.): *Basic Group Processes*. Springer-Verlag, New York, NY. 41–64.
- PÁPAY N., RIGÓ A., NAGYBÁNYAI-NAGY O., SOLTÉSZ A. (2014): A gyermekvállalási attitűdök alakulásának pszichoszociális meghatározói. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika*, 15(1). 1–30.
- PENNEBAKER, J. (2011): *The Secret Life of Pronouns: What Our Words Say About Us*. Bloomsbury Publishing, New York, NY.
- PRÓSZÉKY, G., KIS, B. (1999): *Számítógéppel emberi nyelven – Intelligens szövegkezelés számítógéppel*. SZAK Kiadó, Bicske.
- RATINAUD, P. (2009): IRaMuTeQ: Interface de R pour les Analyses Multidimensionnelles de Textes et de Questionnaires. <http://www.iramuteq.org/> (Letöltés ideje: 2019. 10. 28.)
- REINERT, M. (1990): Alceste Une méthodologie d'analyse des données textuelles et une application: Aurelia De Gerard De Nerval. *Bulletin de Méthodologie Sociologique*, 26(1). 24–54.
- RESER, J. P., MORRISSEY, S. A., ELLUL, M. (2011): The Threat of Climate Change: Psychological Response, Adaptation and Impacts. In Weissbecker, I. (ed.): *Climate Change and Human Well-Being. Global Challenges and Opportunities*. Springer-Verlag, New York, NY. 19–42.
- SHERIF, M. (1936): *The Psychology of Social Norms*. Harper, New York, NY.

- TAJFEL, H., TURNER, J. C. (1979): An integrative theory of intergroup conflict. In Austin, W. G., Worchel, S. (eds): *The social psychology of intergroup relations*. Brooks/Cole, Monterey, CA. 33–37.
- UZELGUN, M. A., CASTRO, P. (2015): Climate Change in the Mainstream Turkish Press: Coverage Trends and Meaning Dimensions in the First Attention Cycle. *Mass Communication and Society*, 18(6). 1–23.
- UZZELL, D., RÄTHZEL, N. (2009): Transforming environmental psychology. *Journal of Environmental Psychology*, 29(3). 340–350.
- VIZEU CAMARGO, B., JUSTO, A. M. (2013): IRAMUTEQ: Um Software Gratuito para Análise de Dados Textuais. *Temas em Psicologia*, 21(2). 513–518.
- WAGNER, W. (1998): Social representations and beyond: Brute facts, symbolic coping and domesticated worlds. *Culture and Psychology*, 4(3). 297–329.
- WAGNER, W. (2015): Representation in action. In Sammut, G., Andreouli, E., Gaskell, G., Valsiner, J. (eds): *The Cambridge Handbook of Social Representations*. Cambridge University Press, Cambridge. 12–28.
- WYNES, S., NICHOLAS, K. A. (2017): The climate mitigation gap: education and government recommendations miss the most effective individual actions. *Environmental Residual Letters*, 12(7). 402–414.
- ZSIBRITA, J., VINCZE, V., FARKAS, R. (2013): magyarlanc: A Toolkit for Morphological and Dependency Parsing of Hungarian. *Proceedings of RANLP 2013*, 763–771.